

PRO STŘEDNÍ ŠKOLY

Nový

ZEMĚPIS II.

V KOSTCE

REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE

Martin Brzóska

FRAGMENT

Nový zeměpis II. v kostce pro SŠ

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

FRAGMENT

Martin Brzóska
Nový zeměpis II. v kostce pro SŠ – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Nový

ZEMĚPIS II. V KOSTCE

pro SŠ

Martin Brzóska

FRAGMENT

Copyright © Albatros Media a. s., 2020
Text © Martin Brzóska, 2020
Cover photo © John Bill / Shutterstock.com

ISBN tištěné verze 978-80-253-4810-9
ISBN e-knihy 978-80-253-4888-8 (1. zveřejnění, 2020)

OBSAH

ÚVOD	4	AMERIKA – OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	189
ÚVOD DO REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE	5	Vymezení Ameriky	190
POLITICKÁ GEOGRAFIE	7	Přírodní poměry	191
Stát, státní hranice, státní území	7	Obyvatelstvo	198
Klasifikace států	8	Hospodářství	201
Vybrané mezinárodní organizace	12	AMERIKA – PŘEHLED REGIONŮ	
EVROPA – OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	17	A VYBRANÝCH STÁTŮ	209
Vymezení Evropy	18	Angloamerika	209
Přírodní poměry	18	Latinská Amerika	219
Obyvatelstvo	24	AUSTRÁLIE A OCEÁNIE – OBECNÁ	
Hospodářství	27	CHARAKTERISTIKA, PŘEHLED REGIONŮ	228
Evropská integrace	30	Vymezení Austrálie a Oceánie	229
EVROPA – PŘEHLED REGIONŮ A STÁTŮ	35	POLÁRNÍ OBLASTI, OCEÁNY	240
Jižní Evropa	35	Polární oblasti	240
Západní Evropa	45	Oceány	244
Severní Evropa	56	POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA	
Střední Evropa	63	A INTERNETOVÉ ZDROJE	250
Jihovýchodní Evropa	88	Literatura	250
Východní Evropa	99	Internetové zdroje	251
ASIE – OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	111	REJSTRÍK	252
Vymezení Asie	112		
Přírodní poměry	112		
Obyvatelstvo	119		
Hospodářství	122		
ASIE – PŘEHLED REGIONŮ			
A VYBRANÝCH STÁTŮ	127		
Blízký východ (západní Asie)	127		
Střední východ (země Perského zálivu)	133		
Střední Asie	136		
Jižní Asie (Přední Indie)	139		
Jihovýchodní Asie (Zadní Indie)	143		
Východní Asie	148		
AFRIKA – OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	157		
Vymezení Afriky	158		
Přírodní poměry	158		
Obyvatelstvo	164		
Hospodářství	167		
AFRIKA – PŘEHLED REGIONŮ			
A VYBRANÝCH STÁTŮ	172		
Severní Afrika	172		
Subsaharská Afrika	175		
Jižní Afrika	184		

ÚVOD

Tato publikace je určena všem zájemcům, kteří chtějí získat základní přehled o učivu regionálního zeměpisu na úrovni střední školy. Volně navazuje na učebnici Nový zeměpis I. v kostce pro SŠ a aplikuje poznatky obecné fyzické a sociální geografie v regionální rovině. Učebnice může rovněž sloužit jako materiál k přípravě na maturitní zkoušku ze zeměpisu či k přijímacím zkouškám na vysoké školy. Významnou součástí publikace je také práce s atlasem světa. Uváděné mapy a čísla stran odpovídají **Školnímu atlasu světa nakladatelství Kartografie Praha** vydanému v roce 2019 (jako 5. vydání). V kapitole Česká republika odpovídají **Česko – školnímu atlasu nakladatelství Kartografie Praha** vydanému v roce 2020 (jako 5. vydání). U starších atlasů se mohou strany i mapy lišit.

Publikace rovněž obsahuje velké množství číselných údajů v tabulkách. U řady z nich se lze v různých informačních zdrojích setkat s rozdílnými hodnotami, a to v závislosti na jejich aktuálnosti či zdroji a metodice jejich výpočtu. **Všechny uváděné informace jsou vztaženy k roku 2019, či k roku 2018.**

Doporučujeme věnovat pozornost otázkám a úkolům v závěru každé kapitoly. Odpovědi na tyto otázky naleznete v textu předcházející kapitoly, případně v kapitolách s otázkou souvisejících.

ÚVOD DO REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE

- **Regionální geografie** je speciálním oborem geografických věd, který se zabývá výzkumem geografických specifik a charakteristik jednotlivých **regionů, států a kontinentů**. Snaží se zákonitosti a vztahy obecné geografie aplikovat a zkoumat v jednotlivých regionech s přihlédnutím k místním podmínkám a jejich postavení ve světovém kontextu.
- **Regionální geografie umožňuje lépe se orientovat v současném světě a pochopit problémy či potenciál jednotlivých států a oblastí.**
- Základním pojmem, se kterým tento vědní obor operuje, je **region**. Tento pojem je odvozen od latinského *regio* = *kraj, krajina, oblast*. Jedná se o územní celek vymezený na základě charakteristických rysů či znaků, které jej odlišují od regionů sousedních. Region má vždy jasně definované charakteristiky a hranice.

Typy regionů

- Charakter regionu je tedy dán především kritériem, které volíme při jeho vymezení. Tedy jaké specifické vlastnosti a charakteristiky budeme při jeho vymezování brát v potaz. V geografii rozlišujeme tři základní typy regionů: *fyzickogeografické, sociogeografické, administrativní regiony*.

Fyzickogeografické regiony

- Jsou vymezovány na základě přírodních charakteristik (georeliéf, klima, vodstvo, půda atd.). Jedná se například o klimatické zóny různého řádu, biogeografické oblasti, lokality s výskytem určité flóry a fauny, povodí řek, oblasti nížin či velehor apod. Tyto regiony se vyznačují velkou vnitřní homogenitou a stálostí v čase (jejich hranice a vymezení jsou relativně stálé).

Sociogeografické regiony

- Tyto regiony vymezujeme na základě výskytu či intenzity určitých sociogeografických jevů (obyvatelstvo, hospodářství, doprava, kultura atd.). Může jít například o oblasti rozšíření náboženství, regiony s určitou mírou nezaměstnanosti, lokality se specifickou hustotou zalidnění, regiony s určitým typem a strukturou ekonomiky či mírou její vyspělosti apod. Další možností je vymezení na základě vztahů a propojení určitých oblastí (např. spádové regiony dojížděky za prací do určitého města).

Administrativní regiony

- Tento typ regionu je dán administrativními hranicemi jako území, na němž se projevuje autorita místních orgánů moci. Mezi administrativní regiony patří například katastry obcí, kraje, státy nebo jiné politické jednotky. Určitým specifickým typem administrativního regionu jsou pak regiony statistické. V jejich rámci neexistují žádné orgány místní správy, ale slouží k provádění specifických statistických šetření, případně k efektivnější distribuci finančních prostředků či jiných zdrojů. Příkladem mohou být euroregiony NUTS či okresy v případě Česka.

Regiony z hlediska velikosti

- Regiony lze charakterizovat také z hlediska jejich velikosti. V tomto případě rozlišujeme tři základní typy: *makroregiony*, *mezoregiony*, *mikroregiony*. S rostoucí velikostí regionů klesá pochopitelně také stupeň jejich vnitřní homogenity.

Makroregiony

- Jedná se o regiony vymezované v globálním měřítku. Nejčastěji jde o světadíly či jejich části zahrnující rozsáhlá území s relativně heterogenní strukturou a relativně malým množstvím společných rysů. Z hlediska fyzickogeografického jde například o podnebná pásma či planetární biomy. V případě sociogeografických makroregionů může jít o regiony náboženské (výskyt určitého náboženství), hospodářské (např. bohatý Sever a chudý Jih) nebo politické (oblasti integrované do nadnárodních struktur – např. Evropská unie).

Zajímavost ▾

Na makroregionální úrovni rozlišujeme v české geografické škole pojmy kontinent a světadíl. **Kontinent** je definován jako souvislá část pevniny oddělená od ostatních kontinentů okolními oceány. V rámci této definice rozlišujeme 5 kontinentů (Eurasie, Amerika, Afrika, Antarktida, Austrálie). **Světadíl** je naproti tomu část pevniny se specifickým historickogeografickým vývojem a odlišnými socioekonomickými podmínkami. V tomto pojetí rozlišujeme 7 světadílů (Asie, Afrika, Severní Amerika, Jižní Amerika, Antarktida, Evropa, Austrálie).

Mezoregiony

- Středně velké regiony odpovídající velikosti států. Tyto regiony mají mnohem větší míru vnitřní homogenity (více společných rysů a znaků) než makroregiony. Výjimku tvoří ministáty či země s velmi malou rozlohou, které lze na této úrovni spojit do větších celků (např. Benelux). U velkých států, jako je Rusko, USA nebo Kanada, jsou na mezoregionální úrovni rozlišovány některé jejich vnitřní specifické části (např. v USA region Atlantický, Středozápad apod.). Protože mezoregionální úroveň odpovídá přibližně velikosti států, je to také nejčastější typ regionu zmiňovaný dále v této učebnici.

Mikroregiony

- Tyto regiony mají ryze lokální charakter. Jedná se o relativně malá území v rámci států či jejich části, které mají velice homogenní vnitřní strukturu a jsou typické silnou sítí vnitřních vazeb. Mikroregiony mohou být kraje, okresy či specificky vymezené oblasti podobné velikosti zaměřené například na rozvoj cestovního ruchu či ochranu přírody.

POLITICKÁ GEOGRAFIE

- Politická geografie je vědní obor zkoumající **politickou mapu** současného světa. Tento vědní obor stojí na pomezí geografie, politologie, sociologie a historie. Zabývá se specifiky státních zřízení jednotlivých zemí, politickou situací, jejich vnitřním uspořádáním a vývojem jejich státního území a hranic (změny na politické mapě světa). Současně se také zabývá vztahy mezi jednotlivými státy, zkoumá příčiny a vývoj konfliktů mezi nimi, případně analyzuje jejich význam na makroregionální úrovni.
- Jednou z odnoží politické geografie je **geopolitika**. Tato vědní disciplína se snaží o zkoumání vlivu geografických faktorů (poloha, přírodní poměry, přítomnost přírodních zdrojů apod.) na politické dějiny států. V minulosti byl základem geopolitiky **geografický determinismus**. Ten vychází z představy, že politické, kulturní a ekonomické podmínky jednotlivých zemí jsou přímo závislé na geografických faktorech, ve kterých dané státy existují. V tomto pojetí státy usilovaly o získání kontroly nad strategickými oblastmi (z hlediska dopravního, vojenského, surovinového či klimatického), aby tím posílily svůj vliv a moc. V dnešním globalizovaném světě jsou tyto strategie získávání sfér vlivu již do jisté míry překonány. Přesto je geopolitika nedílnou součástí zahraniční politiky zejména velkých zemí.

Stát, státní hranice, státní území

- **Stát** je administrativním typem regionu, který se vyznačuje specifickým vnitřním společenským a politickým uspořádáním, **státní suverenitou a svrchovanou mocí** nad celým svým územím. V užším slova smyslu státem rozumíme všechny orgány moci, které na daném státním území působí (parlament, vláda, soudy, úřady atd.).
- Státní území je vymezeno **státní hranicí**, která je garantována mezinárodními smlouvami. Státní hranice jsou nezpochybnitelné a zaručují státu územní integritu. Výjimkou jsou sporné hranice, o které vedou státy spor (například oblast Kašmíru mezi Indií a Pákistánem, hranice mezi Izraelem a územími palestinské samosprávy, problematika ruské anexe Krymu). Státní hranice má především **funkci dělicí** – umožňuje státu kontrolu nad tokem zboží, osob, kapitálu či informací v obou směrech (export a import). V současném globalizovaném světě se ale u řady států projevuje také **funkce spojující**. Pohraniční oblasti slouží jako spojnice sousedních zemí, kde se prolínají jejich ekonomické či kulturní vlivy.

Státní hranice přírodní

- Bývají vymezeny přírodními bariérami, jako jsou vodní toky, pohoří, pobřežní linie. Mezi přirozené hranice lze počítat také ty, které jsou dány rozšířením určitých sociogeografických jevů (etnické, jazykové či náboženské komunity). Tyto hranice vznikly často jako výsledek historického vývoje. Typickým příkladem je většina státních hranic v Evropě.

Státní hranice umělé

- Jedná se o smluvně vymezené linie nerespektující přírodní ani kulturní bariéry. Vznikly administrativně a mnohé z nich mají přímočarý průběh. Například hranice mezi USA a Kanadou, hranice mezi Německem a Polskem či většina hranic afrických států.

- U přímořských států jsou podle mezinárodního práva součástí jejich státního území také tzv. **pobřežní vody** (někdy též teritoriální nebo výsostné vody). Jedná se o pásmo moře přiléhající k jejich břehům až do vzdálenosti 12 námořních mil (22,238 km) od pobřeží. Nad tímto územím včetně vzdušného prostoru a mořského dna mají státy svrchovanost jako nad vlastním suchozemským územím.
- Kromě pobřežních vod patří do správy země také **vnější teritoriální vody** (nebo také exkluzivní ekonomické zóny), které sahají až do vzdálenosti 200 námořních mil. Nad těmito vodami sice státy nemají plnou svrchovanost, ale mohou zde exkluzivně realizovat své ekonomické zájmy (např. těžba surovin z mořského dna či ochrana vlastních obchodních námořních tras).

Klasifikace států

- Státy představují také základní územní statistickou jednotku. V jejím rámci jsou na mezinárodní úrovni sledovány řady ukazatelů, podle nichž lze státy klasifikovat. Z hlediska politické geografie lze státy klasifikovat podle *rozlohy státního území, počtu obyvatel, forem vlády, územní organizace, místní samosprávy, míry demokracie*.

Podle rozlohy státního území

- Rozloha státu je jednou z jeho klíčových charakteristik. Rozhoduje o tom, na jak velké ploše může stát realizovat své ekonomické aktivity, jaké teritoriální ambice může mít, případně jaký je jeho potenciál z hlediska lidnatosti.
- V minulosti usilovaly státy o získání co největších státních teritorií jednak posouváním svých hranic, jednak kolonizací zámořských území. Tato snaha vycházela z představy, že velmocenské postavení mohou mít pouze plošně rozlehlé země kontrolující rozsáhlá teritoria s dostatkem přírodních zdrojů. Dnes je díky globalizaci a mezinárodnímu obchodu tento fenomén již značně překonán. Přesto stále platí, že v mezinárodním měřítku mají velké státy oproti malým silnější postavení.

Největší státy světa (v úvahu bereme jen suverénní země)

Státy s největší rozlohou			Státy s největší rozlohou		
Pořadí	Stát	Rozloha v km ²	Pořadí	Stát	Rozloha v km ²
1.	Rusko	17 098 246	6.	Austrálie***	7 692 024
2.	Kanada	9 984 670	7.	Indie	3 287 590
3.	USA*	9 833 517	8.	Argentina	2 780 400
4.	Čína**	9 596 960	9.	Kazachstán	2 717 300
5.	Brazílie	8 514 880	10.	Alžírsko	2 381 740

Budeme-li uvažovat Evropskou unii jako státní celek, pak je se svou rozlohou 4 266 262 km² na 7. místě na světě.

** Rozloha USA včetně zámořských teritorií (Portoriko, Guam, Severní Mariany, Americké Panenské ostrovy, Americká Samoa a menší odlehlé ostrovy Spojených států amerických).*

*** Rozloha Číny včetně Hongkongu a Macaa.*

**** Rozloha Austrálie včetně všech ostrovů v Pacifiku, které k ní politicky náleží (Vánoční ostrovy, Kokosové ostrovy, Norfolk, Heardův ostrov, McDonaldivy ostrovy, Ostrovy Ashmore a Cartier, Ostrovy Korálového moře).*

Nejmenší státy světa (v úvahu bereme jen suverénní země)

Státy s nejmenší rozlohou			Státy s nejmenší rozlohou		
Pořadí	Stát	Rozloha v km ²	Pořadí	Stát	Rozloha v km ²
1.	Vatikán	0,44	6.	Lichtenštejnsko	160
2.	Monako	2,04	7.	Marshallovy ostrovy	181
3.	Nauru	21,3	8.	Sv. Kryštof a Nevis	261
4.	Tuvalu	26	9.	Maledivy	298
5.	San Marino	61	10.	Malta	316

Zajímavost ▼

- Osm plošně největších států zaujímá více než polovinu světové souše. Naopak čtyři nejmenší státy mají desetkrát menší rozlohu než hlavní město Česka – Praha. Česko je se svou rozlohou 78 866 km² na 115. místě na světě.

Podle počtu obyvatel

- Počet obyvatel je kritériem objektivnějším, neboť vyjadřuje velikost populace, a tedy i lidský a ekonomický potenciál dané země. Je jednou z charakteristik vyjadřujících sílu a význam státu v mezinárodním měřítku. Obecně platí, že velké a početné národy mají oproti těm menším silnější pozice.
- V dřívějších dobách byly státy vedeny snahou podporovat porodnost, a tím i růst populace s vidinou většího lidského potenciálu, což mělo zemím zajistit dostatek pracovních sil a také zvýšit jejich vojenský potenciál. Příliš vysoký počet obyvatel u států ekonomicky méně rozvinutých však naopak může být zdrojem problémů, roste-li populace větším tempem, než jaký je růst ekonomiky. Obyvatelstvo těchto zemí pak chudne a země se potýká se stále většími sociálními a hospodářskými problémy.

Nejlidnatější státy světa (v úvahu bereme jen suverénní země)

Státy s největším počtem obyvatel			Státy s největším počtem obyvatel		
Pořadí	Stát	Počet obyvatel	Pořadí	Stát	Počet obyvatel
1.	Čína	1 435 502 000	6.	Pákistán	202 994 000
2.	Indie	1 359 919 000	7.	Nigérie	200 973 000
3.	USA	327 935 000	8.	Bangladéš	167 870 000
4.	Indonésie	267 715 000	9.	Rusko	146 877 000
5.	Brazílie	210 984 000	10.	Mexiko	132 554 000

Budeme-li uvažovat Evropskou unii jako státní celek, pak je se svým počtem obyvatel 446 824 000 na 3. místě na světě.

Nejméně lidnaté státy světa (v úvahu bereme jen suverénní země)

Státy s nejmenším počtem obyvatel			Státy s nejmenším počtem obyvatel		
Pořadí	Stát	Počet obyvatel	Pořadí	Stát	Počet obyvatel
1.	Vatikán	840	6.	Monako	35 350
2.	Nauru	9 950	7.	Lichtenštejnsko	37 840
3.	Tuvalu	11 260	8.	Sv. Kryštof a Nevis	51 970
4.	Palau	20 770	9.	Marshallovy ostrovy	55 550
5.	San Marino	34 480	10.	Dominika	71 290

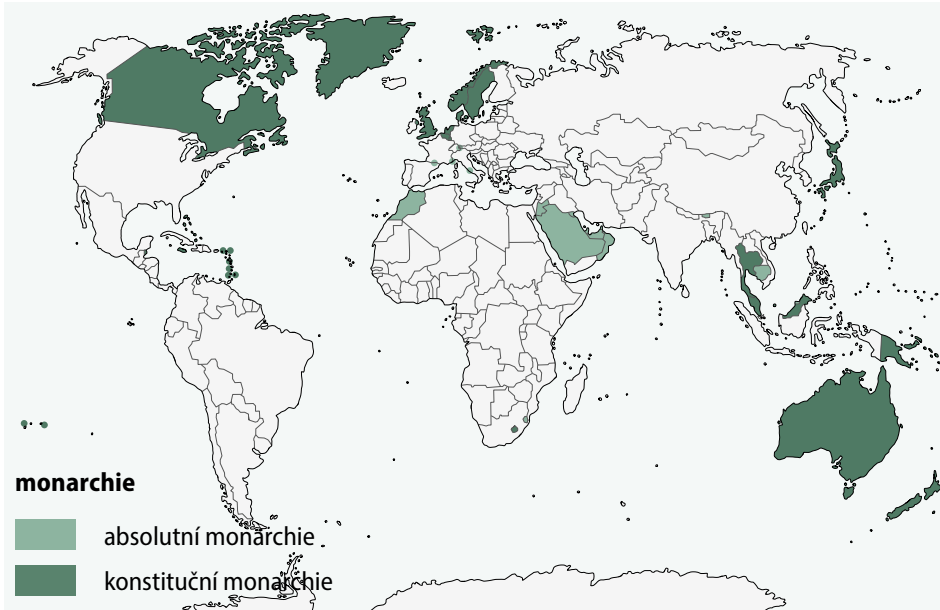
Zajímavost ▼

- V šesti nejlidnatějších státech světa žije více než polovina lidstva, přičemž v Číně a Indii je to více než třetina lidstva. Naopak v deseti nejméně lidnatých zemích žije méně obyvatel než ve třetím největším městě Česka – Ostravě. Česko je se svým počtem obyvatel 10 625 000 na 85. místě na světě.

Podle forem vlády

- Formou vlády rozumíme definici mocenského uspořádání v dané zemi. Tedy kdo představuje hlavu státu a který z ústavních orgánů a činitelů má rozhodující díl výkonné moci. Podle hlavy státu se země dělí na *republiky* a *monarchie*.
 - **Republika** – v čele státu stojí prezident volený vždy na určité omezené funkční období buď v přímých volbách lidem, nebo nepřímo volen parlamentem.
 - **Parlamentní republika** je forma republikánského zřízení, ve které má prezident pouze omezené pravomoci a jeho funkce je spíše ceremoniální. Hlavní výkonnou moc v zemi má vláda jmenovaná parlamentem, v jejímž čele stojí **premiérem či kancléř**. Příkladem parlamentní republiky je Česko, Slovensko, Maďarsko či Německo.
 - **Prezidentská republika** je forma republikánského zřízení, ve které má prezident rozhodující díl výkonné politické moci. V těchto zemích bývá prezident volen v přímé volbě občany. Příkladem prezidentské republiky je Rusko, Ukrajina či Brazílie. V krajním případě je prezident také předsdou vlády (např. USA).
 - **Poloprezidentská republika** je forma republikánského zřízení, ve které se o výkonnou moc dělí prezident a vláda v čele s premiérem. Příkladem poloprezidentské republiky je Francie či Polsko.
 - **Monarchie** – v čele státu stojí dědičný panovník (kníže, král, císař), který tuto funkci zastává doživotně.
 - **Konstituční monarchie** je forma monarchistického zřízení, kdy je dědičný panovník silně omezen ústavou a dalšími zákony. Má jen minimum výkonných pravomocí a jeho role je spíše ceremoniální. Hlavní výkonnou moc v zemi má vláda jmenovaná parlamentem, v jejímž čele stojí **premiérem či kancléř**. Příkladem konstituční monarchie je Spojené království, Belgie, Nizozemsko či Švédsko.

- **Absolutní monarchie** je forma monarchistického zřízení, ve které je dědičný panovník držitelem neomezené politické moci a veškerá státní moc je ztělesněna v jeho osobě. Příkladem absolutní monarchie je Saúdská Arábie, Omán, Katar či Bahrajn.

Monarchie ve světě

Podle územní organizace a místní samosprávy

- Toto hledisko se týká vnitřní organizace správy státu. Definuje míru **centralizace** či **decentralizace** státní moci mezi vládou a místní regionální samosprávou. Tato struktura často vychází z geografické rozlohy států. Menší země bývají řízeny spíše centralisticky (s výjimkami jako např. Švýcarsko), velké státy, jako je Rusko či Kanada, mají větší míru decentralizace. Často je decentralizace výsledkem předešlého historického vývoje, například v Německu nebo USA. Tyto země vznikly teprve v moderní době sjednocením původně nezávislých států, které si dodnes uchovaly značnou míru autonomie. Z tohoto hlediska rozlišujeme *unitární státy*, *federace* a *konfederace*.

- **Unitární stát** – stát s jednotnou soustavou státních orgánů, jednotným právním systémem a nedělitelným územím. Unitární stát sice může být vnitřně členěn na samosprávné regiony (kraje, vojvodství, provincie apod.), všechny se však řídí rozhodnutími centrálních orgánů. Příkladem unitárního státu může být Česko, Polsko, Slovensko či Francie.
- **Federace** – země, která funguje jako společenství několika států (USA), spolkových zemí (Německo, Rakousko) či republik (Rusko) spojených do jednoho celku řídicího se společnou ústavou. Federace je spravována federální vládou, která ale část svých kompetencí přenáší na vlády jednotlivých států. Federace ve světě se liší v míře decentralizace. Obecně platí, že federální vláda má rozhodující moc v oblastech obrany, zahraniční politiky a v otázkách měnových. Příkladem federace může být Kanada, USA, Mexiko, Austrálie, Německo či Rusko.

- **Konfederace** – jedná se o společenství více či méně suverénních zemí, které se vzdají části své suverenity ve prospěch společných orgánů. Z hlediska mezinárodního postavení ale nadále zůstávají suverénními zeměmi. Konfederace byly hojnou formou státní organizace v minulosti (Švýcarsko, Německý spolek atd.). Dnes je jediným příkladem konfederace *Evropská unie*.

Podle míry demokracie

- Toto kritérium nezohledňuje formu vlády, ale míru **demokracie či autokracie**, tedy úroveň demokratického politického systému, dodržování lidských práv a dalších demokratických hodnot. V obecné rovině státy rozdělujeme na *demokracie a autokracie (diktatury)*.
- Je velice obtížné zařadit všechny státy světa pouze do těchto dvou kategorií. V demokratických zemích je míra demokracie velice rozdílná, což odpovídá jejich unikátnímu politickému a společenskému uspořádání, kulturním tradicím a národní mentalitě. Rovněž autokracie mohou existovat v různých podobách a míra potlačování demokratických institucí či lidských práv se v nich může značně lišit.
- **Demokracie** je forma vlády, v níž je nejvyšším suverénem politické moci lid, který svou vůli vyjadřuje ve svobodných, tajných a rovných volbách. Jednotlivé ústavní instituce jsou na sobě nezávislé. V zemi jsou dodržována základní lidská a občanská práva, která jsou garantována jak většinové společnosti, tak i menšinám. Příkladem demokratických zemí jsou takřka všechny státy Evropy, USA, Kanada, Japonsko či Austrálie.
- **Autokracie** je forma vlády, v níž je držitelem neomezené politické moci jednotlivec (diktátor), nebo uzavřená oligarchická skupina (politická strana, náboženská organizace apod.). Diktátor či oligarchie ovládá všechny mocenské instituce ve státě, kde prakticky neprobíhají svobodné volby. Veřejnost je ve svých občanských a lidských právech silně omezena. Příkladem autokracie je Severní Korea, Saúdská Arábie či Kongo

Školní atlas světa str. 42–43

Vybrané mezinárodní organizace

- Mezinárodní organizace jsou volná sdružení suverénních států, jejichž cílem je prosazovat na mezinárodním poli jejich společné **ekonomické, vojenské či politické zájmy**. V současném globalizovaném světě, v němž klesá síla a role národních států, se zejména menší země v rámci jednoho regionu sdružují do mezinárodních organizací, aby tak byly schopny lépe své společné zájmy prosazovat.

Ekonomické organizace

- Jejich cílem je podporovat a prohlubovat společný trh členských států a napomoci prosazování společných ekonomických zájmů v globální ekonomice. Častým jevem je vytváření společné bezcelní zóny s volným pohybem zboží, služeb a osob, zavádění ochranných opatření vůči nečlenským zemím (cla, legislativní omezení či dovozní kvóty). Jedná se o nejčastější a nejrozsáhlejší typ mezinárodních organizací.
- **Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)** – mezinárodní organizace založená roku 1961 sdružující celkem 36 zemí (USA, Kanada, Mexiko, Chile, Turecko, Izrael, Ja-

ponsko, Jižní Korea, Austrálie, Nový Zéland a 26 států Evropy včetně Česka). Jejím hlavním cílem je liberalizace světového obchodu, vzájemná hospodářská pomoc mezi členskými zeměmi a analýza stavu jejich ekonomiky.

- **Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC)** – obchodní kartel sdružující řadu zemí těžících a vyvážejících ropu. V současnosti má 14 členů převážně v okolí Perského zálivu (Saúdská Arábie), v severní Africe (Libye), v Guinejském zálivu (Nigérie) a v Latinské Americe (Venezuela). Jejím cílem je koordinace cenové a těžbařské politiky členských zemí, na jejichž území leží téměř 75 % světových zásob ropy.
- **Severoamerická zóna volného obchodu (NAFTA)** – obchodní organizace sdružující státy Severní Ameriky (Kanada, USA, Mexiko) je v současnosti největší obchodní zónou světa. Jejím hlavním cílem je liberalizace vzájemného obchodu a usnadnění toku zboží, osob a služeb mezi členskými zeměmi.
- **Asociace států jihovýchodní Asie (ASEAN)** – organizace založená v roce 1967 má za cíl urychlit ekonomický rozvoj zemí jihovýchodní Asie. V současnosti má 10 členských států (např. Indonésie, Malajsie, Thajsko či Vietnam).
- **Společný trh jihu (MERCOSUR)** – obchodní organizace založená roku 1991 sdružující významné státy Jižní Ameriky. Jejím cílem je podpora vzájemného obchodu a usnadnění pronikání na mezinárodní trhy (zejména severoamerický a evropský). V současnosti má 5 členů (Brazílie, Argentina, Bolívie, Paraguay a Uruguay).
- **Evropské sdružení volného obchodu (ESVO)** – ekonomická organizace založená roku 1958 se sídlem v Ženevě s cílem vytvořit společný volný trh mezi členskými zeměmi. Původně měla tato organizace 10 členů. V současnosti je tvořena 4 členskými zeměmi: Norsko, Island, Švýcarsko a Lichtenštejnsko (tyto státy nejsou členy EU).
- **G7 / G20** – velice volné a neformální společenství sedmi, resp. dvaceti hospodářsky nejvýznamnějších zemí světa. Toto společenství je představováno ministry financí a guvernéry centrálních bank členských států, kteří konají pravidelná setkání, na nichž se snaží stanovovat společné postupy pro řešení globálních ekonomických problémů a výzev. Země G20 představují 85 % světové ekonomiky, realizují 80 % mezinárodního obchodu a žijí v nich 3/4 světové populace.

Zajímavost ▼

- Mezi ekonomické organizace patřilo také EHS (Evropské hospodářské společenství). Tato organizace existovala v letech 1958–1993, sdružovala 12 států západní Evropy a fungovala na principu volného hospodářského společenství. Po podpisu Maastrichtské smlouvy (1992) došlo v následujícím roce k hlubší integraci členských zemí a ke vzniku Evropské unie.

Země G20

Stát (tučně jsou země G7)	Celková výše HDP v USD*	Počet obyvatel
USA	19 390 604	327 935 000
Čína	12 273 700	1 435 502 000
Japonsko	4 872 137	127 440 000
Německo	3 677 439	83 024 000
Spojené království	2 622 434	66 040 000
Indie	2 597 491	1 359 919 000
Francie	2 582 501	67 848 000
Brazílie	2 055 505	210 984 000
Itálie	1 934 797	60 507 000
Jižní Korea	1 777 650	51 181 000
Rusko	1 754 209	146 877 000
Kanada	1 708 530	37 823 000
Austrálie	1 581 980	25 413 000
Mexiko	1 285 080	132 554 000
Indonésie	1 152 890	267 715 000
Turecko	961 655	80 845 000
Saúdská Arábie	759 219	28 571 000
Argentina	659 964	44 294 000
Jihoafrická republika	386 853	58 141 000
Evropská unie**	18 705 132	447 206 000

* G20 není skupinou zemí s nejvyšším HDP na světě. Mnohé státy, které mají vysoké hodnoty HDP, zde nenajdeme (není zde např. Španělsko, Nizozemsko nebo Švýcarsko).

** Evropská unie je zde přiřazována jako 20. člen, byť se nejedná o suverénní zemi a mnozí její členové jsou sami součástí skupiny G20.

Vojenské organizace

- Vojenské organizace (někdy též zvané aliance) jsou formou mezinárodní spolupráce, která se zaměřuje na budování společné obrany členských států proti případné agresi. Kromě obranné funkce mohou aliance zajišťovat též bezpečnost a dodržování mezinárodního práva i mimo rámec členských států.

- **Severoatlantická aliance (NATO)** – největší a v současnosti jediná relevantní vojenská aliance s globální působností, v níž je sdruženo 30 států Evropy a Severní Ameriky. Původně byla založena roku 1949 jako obranný pakt západoevropských zemí, USA a Kanady proti případné

vojenské agresi SSSR a jeho satelitů v Evropě (vojenská aliance Varšavská smlouva). Po skončení studené války přijala do svých řad mnohé někdejší členy zaniklé Varšavské smlouvy (Česko vstoupilo roku 1999) a předefinovala své cíle. V současnosti je hlavním posláním NATO kromě obrany členských států také boj proti globálnímu terorismu.

Zajímavost ▼

- Největšími armádami v NATO v současnosti disponují USA, Turecko, Francie, Itálie a Spojené království. Samotné USA představují téměř polovinu ozbrojených sil celé aliance.

Globální organizace – Organizace spojených národů (OSN)

- Nejvýznamnější mezinárodní organizace s globálním dosahem byla založena v San Franciscu roku 1945. Mezi 51 zakládajícími státy bylo i tehdejší Československo. Podle Charty OSN je nejvýznamnějším posláním této organizace udržovat mezinárodní mír a bezpečnost a rozvíjet přátelské vztahy mezi národy. Jednou ze zásad OSN je také suverenita a sebeurčení jednotlivých národů světa. Dnes má tato **organizace 193 členských zemí**. Členem OSN není například Kosovo, Vatikán a Palestina.

Zajímavost ▼

- **OSN** byla založena jako pokračatelka nepříliš úspěšné Společnosti národů, která působila v meziválečném období v Ženevě. Jednou z hlavních priorit OSN je udržování přátelských a mírových vztahů mezi národy. Proto je jakákoliv vojenská intervence realizovaná bez jejího souhlasu porušením mezinárodního práva. Problémem je absence represivních prostředků, kterými by si OSN mohla vynucovat jeho dodržování. Jedinými vojenskými jednotkami, kterými disponuje, jsou mezinárodní mírové sbory, které ale v drtivé většině případů nemají pravomoc zasahovat ve válečných zónách. Dalším nedostatkem je značný vliv stálých členů Rady bezpečnosti OSN. Tyto státy jsou díky svému právu veta schopny zablokovat jakoukoliv její akci.
- Součástí struktury OSN je několik výkonných orgánů – nejvyššími jsou **Valné shromáždění OSN** a **Rada bezpečnosti OSN** (zodpovědná za udržování světového míru a bezpečnosti), jejichž sídlem je New York. Rada bezpečnosti má 5 stálých členů (USA, Rusko, Čína, Francie a Spojené království) a 10 nestálých členů, kteří se v této roli pravidelně střídají. Kromě těchto hlavních výkonných orgánů působí v rámci OSN řada dalších institucí a agentur:
 - Mezinárodní soudní dvůr v Haagu (ICJ)
 - Mezinárodní měnový fond (MMF) a Světová banka (WBG) ve Washingtonu
 - Světová zdravotnická organizace (WHO)
 - Organizace pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO)
 - Mezinárodní organizace pro výživu a zemědělství (FAO)
 - Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR)
 - Dětský fond (UNICEF)

Otázky a úkoly ▼

- ☐ Co je to geopolitika a jakými fenomény se zabývá?
- ☐ Definujte pojem stát, státní hranice a státní suverenita.
- ☐ Uvedte příklady rozlohou největších a nejmenších států světa. Proč může být velká rozloha státního území výhodou?
- ☐ Uvedte příklady nejlidnatějších a nejméně lidnatých států světa. Jaký může mít vysoký počet obyvatel pozitivní nebo negativní vliv na hospodářskou sílu jednotlivých zemí?
- ☐ Definujte pojem republika. Kdo stojí v jejím čele?
- ☐ Jaké typy republikánského zřízení rozlišujeme a čím se od sebe liší? Uvedte příklady.
- ☐ Definujte pojem monarchie. Kdo stojí v jejím čele?
- ☐ Jaké typy monarchií rozlišujeme a čím se od sebe liší? Uvedte příklady.
- ☐ Charakterizujte rozdíly mezi unitárním státem, federací a konfederací. Uvedte příklady.
- ☐ Čím se od sebe liší demokratická a autokratická forma politického režimu?
- ☐ Uvedte příklady alespoň tří významných ekonomických mezinárodních organizací. Jaké jsou jejich funkce a cíle?
- ☐ V čem spočívá význam OSN? K jakému účelu byla tato organizace založena?
- ☐ Charakterizujte organizační strukturu OSN včetně příkladů přidružených organizací a agentur.

Práce se Školním atlasem světa ▼

- ☐ Za pomoci map na straně 24–25 uveďte příklady členských států těchto mezinárodních organizací: NATO, G7, OPEC.
- ☐ Významnou aktivitou OSN je také zahraniční pomoc zaostalým zemím. Za pomoci mapy na straně 41 (Zahraniční pomoc) rozhodněte, které státy se podílí nejvyšším procentem svého HDP na zahraniční pomoci a které země jsou z hlediska podílu na HDP největšími příjemci zahraniční pomoci.

Užitečné webové odkazy ▼

- Webová stránka zobrazující skutečnou rozlohu států bez kartografického zkreslení typického v atlasech a mapách
<https://thetruesize.com>
- Organizace Freedomhouse zabývající se sledováním míry demokracie v jednotlivých zemích světa
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2019>
- Státy světa podle forem vlády
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_system_of_government
- Informace o Severoatlantické alianci
http://www.natoaktual.cz/na_projekty.aspx?y=na_projekty/icnatoinformace.htm
- Informační centrum OSN
<https://www.osn.cz/>

EVROPA – OBEČNÁ CHARAKTERISTIKA

- Evropa je po Austrálii druhým nejmenším světadílem s největší **horizontální členitostí** (více než 34 % rozlohy tvoří ostrovy a poloostrovy). Je spolu s Asií součástí kontinentu Eurasie a z fyzicko-geografického hlediska tvoří její západní poloostrov. Za samostatný světadíl je považována jednak díky svým specifickým přírodním charakteristikám, především je ale samostatným regionem z hlediska historického, kulturního, ekonomického a demografického. Evropská populace se ve všech podstatných ohledech liší od populace asijské. Evropa byla po většinu historie izolována od zbytku Asie a prodělala zcela specifický a do značné míry unikátní vývoj. Evropské národy, které svůj původ odvozují od antických kořenů, dokázaly v období novověku ovládnout zbytek planety. Jejich ekonomický, politický i kulturní vliv je ve světě patrný i dnes, přestože již nejsou světovými velmocemi.

Evropa v číslech

Rozloha	10,5 mil. km ² (7 % rozlohy souše)
Počet obyvatel	741,4 mil. (9,3 % světové populace)
Průměrná hustota zalidnění	71 obyv./km ² (druhá po Asii)
Počet států	45*

* Na území Evropy dále zasahuje Turecko a Kazachstán.

Když se řekne Evropa...

1. Evropa je světadílem moří, zálivů, ostrovů a poloostrovů.
Více než třetinu rozlohy Evropy tvoří ostrovy či poloostrovy (34 %). Většina zemí jsou přímořské státy, případně jsou od nejbližšího pobřeží vzdáleny jen několik stovek kilometrů.
2. Evropa je světadílem s nejpříznivějšími přírodními podmínkami pro osídlení.
Většina světadílů leží v mírném klimatickém pásu a má oceánské podnebí s dostatkem srážek. Na rozdíl od ostatních světadílů zde nenajdeme rozlehlé neobyvatelné pustinu, pouště, velehory či pralesy.
3. Evropa je světadílem malých národních států a někdejších globálních velmocí.
V Evropě najdeme 45 samostatných států, z nichž všechny s výjimkou Ruska jsou velikostně i populačně silně podprůměrné. Přesto byly mnohé z nich globálními koloniálními, ekonomickými i kulturními velmocemi.
4. Evropa je jedním ze tří hospodářských a kulturních center současného světa.
Globální ekonomický vliv evropských států vysoce převyšuje jejich velikost. Významný je také kulturní vliv v oblasti politiky, umění, vědy či jazyka, který dalece přesahuje hranice Evropy (řada evropských jazyků patří mezi jazyky světové).

5. Evropa je kolébkou revolucí, technologických a kulturních proměn novověku. Zrodily se zde takřka všechny revoluce moderního věku. Ať už jde o revoluci průmyslovou, kulturní či politickou (Velká francouzská revoluce). Evropa se také stala kolébkou většiny moderních ideologií (nacionalismus, fašismus, komunismus, rasismus, imperiální kolonialismus).

Vymezení Evropy

- Na východě je Evropa od Asie oddělena ustálenou konvenční hranicí, která byla stanovena na rozmezí kulturních vlivů evropských a asijských národů. Tuto hranici tvoří východní úpatí pohoří Ural, horní tok řeky Ural, tok řeky Emba, severní pobřeží Kaspického moře, severní předhůří Kavkazu (Kumomanyčská sníženina), dolní tok řeky Don, Kerčský průliv, Černé moře a úžiny Bospor a Dardanely. Severní hranici Evropy tvoří pobřeží Severního ledového oceánu (Barentsovo moře), západní hranicí je Atlantský oceán. Na jihu je od Afriky oddělena Gibraltarským průlivem a Středozemním mořem.

Zajímavost ▼

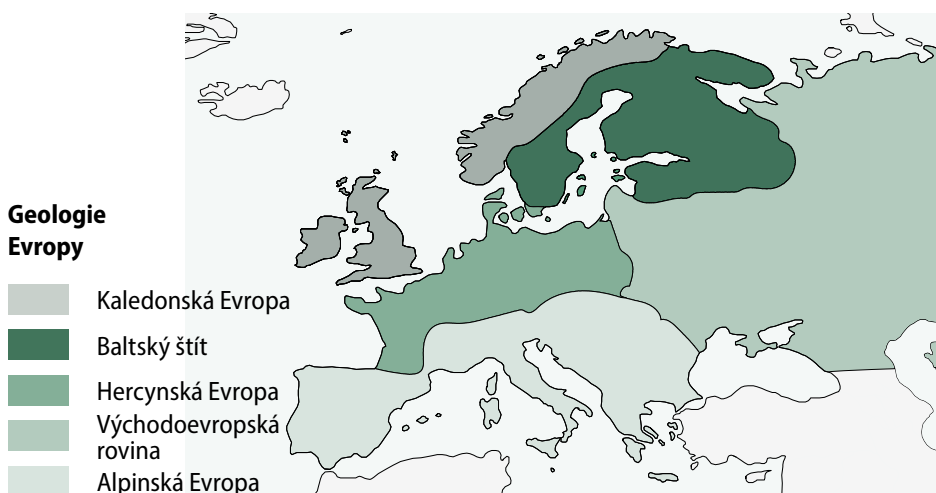
- nejsevernější bod – mys Kinnarodden na poloostrově Nordkin v severním Norsku
 - nejjižnější bod – mys Punta de Tarifa v Gibraltarské úžině ve Španělsku
 - nejzápadnější bod – mys Cabo da Roca v Portugalsku
 - nejvýchodnější bod – ústí řeky Bajdarata na východním předhůří Uralu v Rusku
- K Evropě patří řada ostrovů ve Středozemním moři: *Kréta, Sicílie, Sardinie, Korsika, Baleárské ostrovy*; v Atlantiku: *Britské ostrovy (největším ostrovem Evropy je Velká Británie), Azorské ostrovy, Faerské ostrovy, Island*; v Severním ledovém oceánu: *Špicberky, Země Františka Josefa, Nová země* atd.

Přírodní poměry

Povrch

- Evropská pevnina se do dnešní podoby utvářela složitým vývojem, v jehož průběhu docházelo k připojování mladších pohoří k původnímu prahornímu jádru tvořenému **Baltským štítem a Východoevropskou rovinou**. Celou Evropu můžeme rozdělit vedle výše zmíněného jádra na tři geologicky odlišné části.
 - **Kaledonská Evropa** vznikla na počátku prvohor kaledonským vrásněním. Je tvořena nejstarším pásemným pohořím Evropy, které se táhne z Irska přes Skotsko a Skandinávii na Špicberky. V současnosti je toto pohoří značně zarovnané činností pevninských ledovců v dobách ledových. Jeho nejvyšší části tvoří **Skandinávské pohoří**.
 - **Hercynská Evropa** byla vyvrásněna na konci prvohor rozsáhlým hercynským vrásněním. V tomto období byly vyvrásněny horské soustavy západní a střední Evropy zejména ve středním Německu a v Česku. Také tato pohoří byla vlivem dlouhodobé eroze zarovnána do podoby pahorkatin a vrchovin s rozsáhlými tabulemi a pánvemi.

- **Alpínská Evropa** je důsledkem zatím nejrozsáhlejší horotvorné činnosti v podobě alpinského vrásnění, které proběhlo ve třetihorách. Tehdy byla vyvrásněna všechna jihoevropská pohoří na Pyrenejském, Apeninském a Balkánském poloostrově. Vzniklo také nejvyšší pohoří Evropy – Alpy a východoevropská soustava Karpat. Alpínské vrásnění bylo doprovázeno aktivní **vulkanickou činností** v jižní, střední i západní Evropě (u nás například vznik vulkanických pohoří České středohoří či Doupovské hory). Tato mladá jihoevropská pohoří jsou nejvyššími horskými soustavami Evropy, na řadě míst probíhá geologická aktivita dodnes. Děje se tak zejména v oblasti aktivního litosférického zlomu oddělujícího Evropu od Afriky – jižní Itálie, Egejské moře.

Geologie Evropy

- V období **čtvrtohor** se do severní a střední Evropy rozšířily pevninské ledovce, které zásadním způsobem přeměnily tvářnost reliéfu těchto regionů. Jižní hranice pevninského ledovce zasahovala na linii Belgie – pohoří Harz, Krkonoše, Jeseníky, Karpaty, Dněpr, Don.
- Geologická minulost spolu s působením ledovců má za následek současnou geomorfologickou strukturu Evropy, kdy nejvyšší pohoří lemují její jižní okraj, v centrální části se nacházejí erodované pahorkatiny a vrchoviny a na severu a východě se rozkládají nejrozsáhlejší **nížiny**. Ty pokrývají 57 % rozlohy Evropy. Díky tomu má ze všech světadílů nejnižší průměrnou nadmořskou výšku (290 m). Naopak horské oblasti přesahující 1 000 m zauímají jen 6 % rozlohy. Nejrozlehlejší evropskou nížinou je **Východoevropská rovina** (5,5 mil. km²) rozkládající se na převážné většině území evropského Ruska, Ukrajiny, Běloruska a Pobaltí. Druhou největší nížinou je **Středoevropská nížina** (410 tis. km²) táhnoucí se od pobřeží severního moře v Nizozemsku po východní Polsko. Mezi významné nížiny dále patří **Panonská pánev** (200 tis. km²) ležící v Maďarsku, která zasahuje na jižní Slovensko, do západního Rumunska a severního Chorvatska, nebo **Kaspická nížina** (200 tis. km²) na severním pobřeží Kaspického moře, kde se nachází nejnižší položený bod Evropy (-28 m).

Evropské velehory a jejich nejvyšší vrcholy

Pohoří	Stát	Nejvyšší vrchol	Nadmořská výška v m
Alpy	Francie/Itálie	Mont Blanc (Mt. Bianco)	4 810
Sierra Nevada	Španělsko	Mulhacén	3 479
Pyreneje	Španělsko	Pico de Aneto	3 404
Rila	Bulharsko	Musala	2 925
Olymp	Řecko	Mytikas	2 917
Apeniny	Itálie	Corno Grande	2 912
Korab	Albánie / Černá Hora	Velký Korab	2 764
Prokletije (Dinárské hory)	Albánie	Maja e Jezercës	2 694
Karpaty (Vysoké Tatry)	Slovensko	Gerlachovský štít	2 655
Kantaberské pohoří	Španělsko	Torre de Cerredo	2 648
Pindos	Řecko	Smolikas	2 637
Kastilské pohoří	Španělsko	Pico Almanzor	2 592
Skandinávské hory	Norsko	Galdhøpiggen	2 469
Stara planina	Bulharsko	Botev	2 376
Iberské pohoří	Španělsko	Moncayo	2 314
Rodopy	Bulharsko	Goljam Perelik	2 191

Klima

- Evropa se rozkládá ve čtyřech klimatických pásích. Jižní středomořské oblasti patří do **subtropického pásu**, většina světadílu leží v **mírném pásu**, Skandinávie a sever Ruska zasahují do **subarktického pásu**, ostrovy v Severním ledovém oceánu patří do **arktického pásu**.
- Evropa má ze všech světadílů nejpriznivější klimatické podmínky. To je dáno několika příznivými faktory:
 - polohou vůči klimatickým pásům (většina světadílu leží v mírném klimatu)
 - postavením vůči globálním vzdušným proudům (je pod vlivem západního proudění od Atlantiku)
 - přítomností teplých oceánských proudů podél západního pobřeží (Golfský proud)
- Díky těmto faktorům má převážná většina Evropy mírné oceánské klima, které zasahuje hluboko do vnitrozemí a na východ. Pouze nejvýchodnější části Evropy (Východoevropská rovina) mají již výraznější kontinentální podnebí. Západní proudění v kombinaci s teplými vodami Golfského proudu vytvářejí **evropskou klimatickou anomálii**. Ta se projevuje výrazně teplejším a vlhčím klimatem, než jaké by odpovídalo její zeměpisné šířce.

– **V Evropě rozlišujeme 6 podnebných oblastí:**

■ **Středomořská oblast**

Typická jsou pro ni dlouhá, horká a suchá léta s poměrně stabilním počasím. Zimy jsou naproti tomu krátké, teplé a deštivé. Významným faktorem je přítomnost Středozemního a Černého moře, které letní i zimní extrémy zmírňují.

■ **Západní a severozápadní Evropa**

Oblast mírného, výrazně oceánského klimatu. Zásadně se zde projevuje vliv teplého Golfského proudu. Léta bývají chladnější a deštivější, zimy jsou krátké a poměrně mírné. Výjimkou není ani nezamrzající oceán daleko za polárním kruhem. Návětrné strany hor patří k nejdeštivějším místům Evropy (Skotsko, Irsko, Norsko).

■ **Střední Evropa**

Je pro ni typický přechodný typ mírného klimatu (mezi oceánským a kontinentálním). Atlantické proudění přinášející teplo, dostatek srážek a vysokou proměnlivost počasí se projevuje hlavně v létě. V zimních měsících se objevuje východní kontinentální proudění přinášející suché a mrazivé počasí.

■ **Východní Evropa**

Oblast s převládajícím kontinentálním mírným podnebím s nepatrným vlivem západního proudění. Typické jsou značné teplotní rozdíly během roku a menší množství srážek. Tyto oblasti patří k nejsušším v Evropě (Kaspická nížina). Zimy jsou dlouhé a mrazivé, léta kratší, horká a suchá.

■ **Severní Evropa**

Zasahuje do subarktického a arktického pásu. Zimy jsou zde dlouhé (až 8 měsíců) a velice mrazivé. Srážky se objevují hlavně v zimních měsících – sněhové srážky.

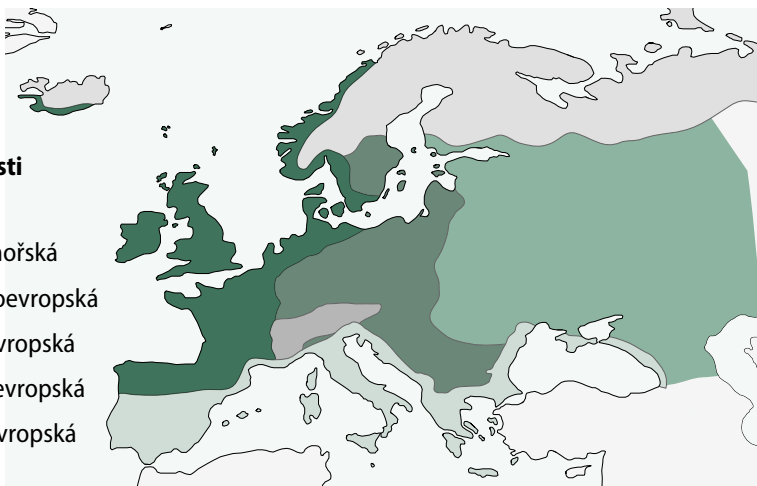
■ **Alpská oblast**

Alpy tvoří významnou klimatickou bariéru oddělující středoevropské mírné klima od jihoevropského subtropického. Spolu s pobřežními oblastmi západní a severozápadní Evropy jsou nejdeštivějšími místy celé Evropy.

Školní atlas světa
str. 50–51

Klimatické oblasti Evropy

- středomořská
- východoevropská
- středoevropská
- západoevropská
- severoevropská
- alpská

Klimatické oblasti Evropy

Vodstvo

- Evropská říční síť je poměrně hustá a díky dostatku srážek mají zdejší řeky celoročně dostatek vody (s výjimkou jihoevropských řek). Většina Evropy (70 %) je odvodňována do **Atlantského oceánu** a přilehlých moří (Středozemní, Černé, Severní, Baltské). Úmoří Severního ledového oceánu připadá jen okolo 10 % rozlohy Evropy na severu Ruska a Skandinávie. 20 % území tvoří bezodtoká oblast. Řeky z tohoto území odvádějí vodu do Kaspického moře (povodí Volhy).

Největší evropské řeky

Název řeky (stát)	Délka toku v km	Průtok na dolním toku (m ³ /s)
Volha (Rusko)	3 534	8 060
Dunaj (Německo, Rakousko, Slovensko, Maďarsko, Srbsko, Chorvatsko, Bulharsko, Rumunsko)	2 811	6 500
Pečora (Rusko)	1 809	4 100
Severní Dvina (Rusko)	740	3 300
Něva (Rusko)	74*	2 490
Rýn (Švýcarsko, Německo, Francie, Nizozemsko, Belgie)	1 233	2 315

* Řeka Něva vytéká z Ladožského jezera a po 74 km ústí do Baltského moře.

Zajímavost ▼

- Na řece **Volze** se nachází největší přehradní kaskáda v Evropě. Volha je pak soustavou říčních kanálů propojená s Baltským, Azovským, Bílým i Černým mořem.
 - Řeka **Dunaj** je největším evropským veletokem nacházejícím se mimo území Ruska. Jistou zvláštností je, že tato řeka propojuje celkem 8 států a protéká 4 hlavními městy, což je v evropských i světových poměrech unikátní.
 - Řeka **Rýn** je nejvýznamnější evropskou říční dopravní tepnou, byť je v pořadí až šestým největším tokem. Propojuje totiž významné sídelní a průmyslové oblasti Porýní, Porúří, Benelux a v jejím ústí se nachází největší evropský přístav Rotterdam.
- Vodní režim evropských řek je silně ovlivněn klimatickými, srážkovými a sněhovými podmínkami. Z tohoto hlediska rozlišujeme několik typů řek:
 - Řeky **východní Evropy** jsou velice vodnaté, nejvyšší stavy mají na jaře a počátkem léta díky jarnímu tání sněhu a ledu (v oblastech permafrostu). V tomto období jsou zde časté mohutné povodně.
 - **Středoevropské řeky** mají nejvyšší stavy vody během letních měsíců, které jsou nejdeštivějším obdobím roku. Prudké přívalové deště související s proměnlivostí zdejšího počasí mohou způsobovat nárazové a nepředvídatelné povodně.

- **Západoevropské řeky** jsou poměrně krátké a celoročně velice vodnaté díky deštivému charakteru zdejšího klimatu. Největší průtoky mají v zimních měsících. V kombinaci s příznivými geomorfologickými poměry jsou velice vhodné pro budování hydroelektráren (Norsko).
 - **Jihoevropské řeky** mají velice nevyrovnané průtoky během roku. V zimním deštivém období mají vysoké vodní stavy, během suchého léta mnohé z nich takřka vysychají.
- Většina evropských jezer je **ledovcového původu**. Proto se s nimi setkáme zejména v oblastech severní Evropy, které byly v minulosti zaledněny pevninským ledovcem. Největší evropskou jezerní soustavou je **Finská a Karelská jezerní plošina** nacházející se na území Finska a Ruska. Nalézají se zde také největší evropská jezera (Ladožské, Oněžské). Menší jezerní plošiny se nacházejí v severním Polsku (Mazurská plošina) nebo v severním Německu (Meklenburská plošina). Ledovcová jezera najdeme také v evropských velehorách a v jejich předhůřích. Příkladem mohou být alpská jezera Ženevské, Bodamské, Lago Maggiore, Lago di Garda atd.
 - Méně obvyklým typem jezer jsou jezera vulkanického původu. Příkladem může být Trasimenské jezero v Itálii. Krasová jezera se nacházejí zejména na Balkáně. Nejznámějšími jsou Skadarské jezero v Černé Hoře či Prespanské jezero na hranicích Makedonie a Albánie.

Největší evropská jezera

Název jezera (stát)	Rozloha v km ²	Maximální hloubka v m
Ladožské (Rusko)	17 703	225
Oněžské (Rusko)	9 616	124
Vänern (Švédsko)	5 648	93
Saimaa (Finsko)	4 377	58
Čudsko-pskovské (Rusko)	3 555	14
Vättern (Švédsko)	1 893	120

Biosféra

- Evropská biosféra je silně ovlivněna klimatickými podmínkami. Biogeografické pásy tak do značné míry respektují klimatická pásma. Současně s tím je ale třeba uvést, že Evropa patří mezi nejhustěji a nejdéle obývané regiony, což se výrazně projevilo na současné podobě vegetace a živočišstva. Na většině území byla původní vegetace vymýcena nebo výrazně pozměněna a nahrazena kulturní krajinou (zemědělské plochy, sídelní a průmyslové areály, hospodářské lesy apod.).
- **Severská tundra** a mrazové pustiny pokrývají severní okraje pevniny na pobřeží Severního ledového oceánu v Rusku, Skandinávii a na Islandu. S tímto biotem se setkáme také ve vysokohorských regionech Alp, Pyrenejí, Karpat či Skandinávského pohoří.
 - **Boreální lesy** (tajga) subarktického a mírného pásma pokrývají severní polovinu evropského Ruska a podstatnou část Skandinávie. V současnosti tvoří nejrozlehlejší a nejzachovalejší lesní komplexy v Evropě.
 - **Smišené a listnaté opadavé lesy** původně pokrývaly většinu území západní a střední Evropy. Díky velice úrodným půdám (hnědozemě), nalezištím nerostných surovin, vhodným kli-

matickým i geomorfologickým podmínkám byla ale tato oblast osídlena, odlesněna a přeměněna v zemědělskou, případně průmyslovou krajinu. Z původních lesů dnes zůstávají jen nepatrné zbytky (např. Bělověžský prales na hranicích Polska a Běloruska).

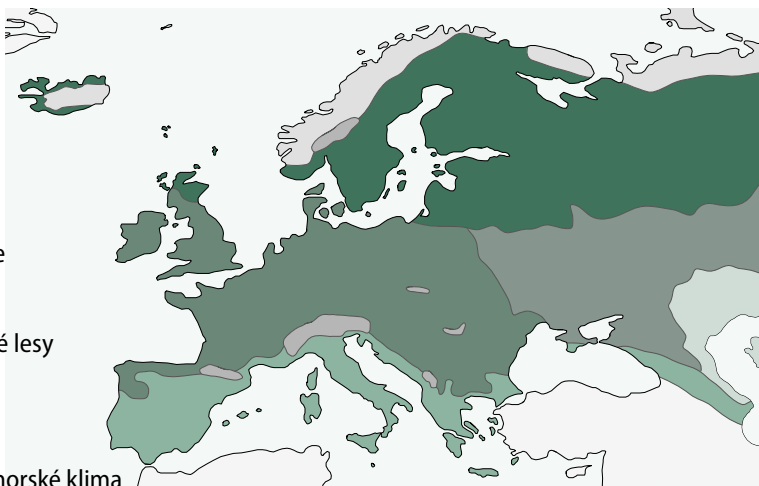
- **Stepi a lesostepi** se vyvinuly v suchých oblastech východní Evropy na Ukrajině a v jižním Rusku. Výjimečně se s tímto biotem setkáme také ve střední Evropě (Panonská nížina). Díky úrodným černozemním půdám byla většina evropských stepí proměněna na intenzivní zemědělskou krajinu.
- **Suchomilné lesy a macchie** najdeme v oblasti Středomoří. Podobně jako střeoevropské lesy byly i zdejší lesní porosty v průběhu historie vykáceny. Původní borové a cedrové lesy byly nahrazeny suchomilnou křovinatou vegetací tvrdolistých dřevin – macchie.
- **Pouštní a polopouštní oblasti** se nacházejí v nejsušších regionech na jihovýchodě Evropy (Kaspická nížina). V souvislosti s klimatickými změnami a úbytkem srážek ve Středomoří se na jižních okrajích Evropy (jižní Španělsko, Sicílie) projevují známky desertifikace.

Školní atlas světa

str. 51

Biomy Evropy

- pouště
- macchie
- stepi
- opadavé lesy
- tajga
- tundra
- vysokohorské klima

Biomy Evropy

Obyvatelstvo

- Evropa je 3. nejlidnatější světadíl po Asii a Africe. Žije zde **741 mil. obyvatel**, což z ní činí 2. nej hustěji zalidněný světadíl po Asii (**73 obyv./km²**). Podíl evropského obyvatelstva na celkové světové populaci však soustavně klesá. Ještě v roce 1900 tvořili Evropané více než 30 % světové populace, dnes představují méně než 10 %. Tento fakt je dán dlouhodobou stagnací počtu obyvatel vinou nízkého, či dokonce záporného přirozeného přírůstku, který je nejmenší ze všech světadílů. Evropská populace díky tomu také patří k nejstarším – průměrný věk obyvatelstva je téměř o 10 let vyšší, než činí celosvětový průměr. Negativní důsledky tohoto trendu jsou do jisté míry kompenzovány masivní imigrací z mimoevropských regionů (zejména Blízký východ a severní Afrika). Evropa a zejména jihoevropské a západoevropské země jsou jednou z nejvýznamnějších oblastí meziregionální a mezikontinentální imigrace.